

Spionageset eindelijk herkend

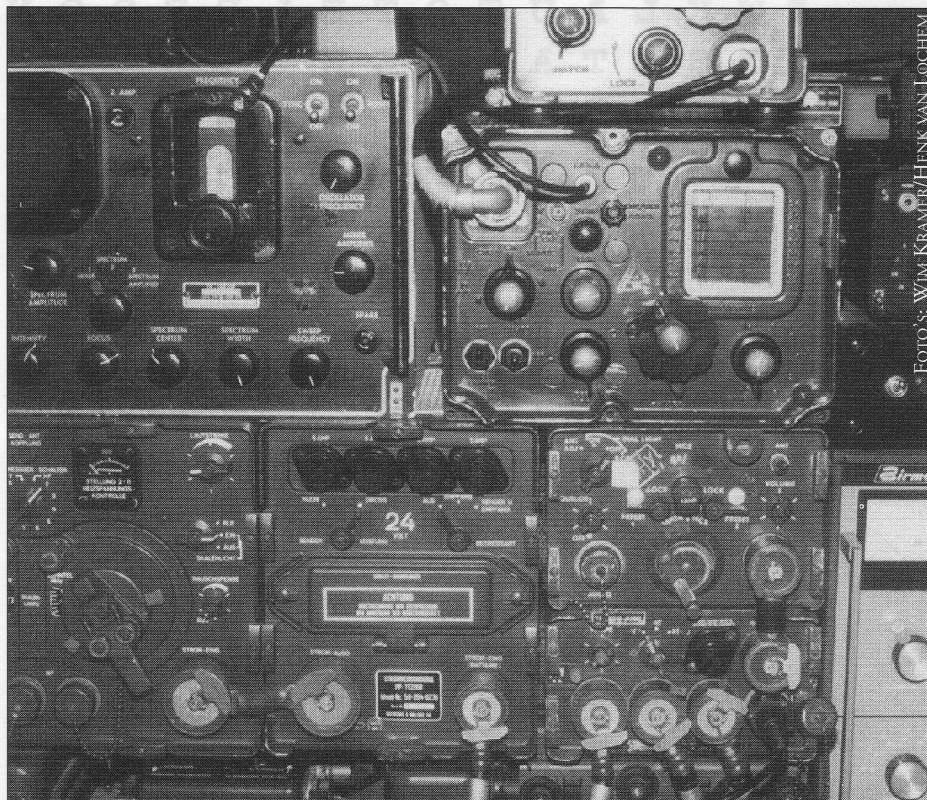
Mysterie in Utrecht na jaren opgelost

Vijf jaar geleden publiceerde RAM (nummer 136, okt. '92) een artikel onder de kop 'Mysterie in Utrecht'. Hierin werd verslag gedaan van de ontdekking door de Utrechtse politie van een geheime opslagplaats van wapens en explosieven in een woonhuis aan de Parkstraat in Utrecht. In deze bergplaats werden ook twee compleet uitgeruste spionage (- radio-) zend- en ontvangsets van Philips gevonden.

WIM KRAMER

Na enkele weken kwam het onderzoek op een dood spoor en ook de herkomst van de radio-apparatuur kon niet ondubbelzinnig worden vastgesteld. Met een oproep aan de lezers van RAM die mogelijk de apparatuur zouden herkennen en de zin "Wie weet komen we later in RAM nog eens op deze zaak terug en kunnen we de oplossing geven van de raadselachtige vondst in de Parkstraat" eindigde het artikel destijds. Nu, vijf jaar later, kunnen we een stukje van de sluier oplichten.

De oproep leverde destijds een twintigtal telefonische reacties op. Het merendeel daarvan noemde het woord GLADIO, de naam van een geheime organisatie van de NATO of de Nederlandse overheid die in de voorgaande jaren regelmatig in de pers

FOTO'S: WIM KRAMER/HENK VAN LOCHEM

Dump is uiteraard meer dan alleen spionage...

was geweest in verband met geheime wapenopslagplaatsen die op enkele plaatsen in de bossen van Zuid-Nederland waren gevonden. Geen van de opbellers kon echter specifieke informatie geven en niemand herkende de beschreven radio-apparatuur. Mijn naspeuringen liepen langzamerhand dood. Als ik een jaar later - december 1993 - nog eens telefonisch contact heb met de politiemann die het opsporingsonderzoek coördineert kan die me ook niets anders vertellen dan dat de zaak is doodgelopen en, gezien het feit dat de daders inmiddels allemaal wel op het kerkhof zullen liggen, besloten is het onderzoek te staken. De officier van justitie heeft opdracht gegeven alle gevonden wapens en

materialen te vernietigen. Hoewel enkele musea en particuliere verzamelaars de politie hadden laten weten de radio apparatuur graag in hun collectie op te willen nemen was de officier onverbiddelijk: Alles vernietigen; dus ook de radio-apparatuur. Daarmee leek de kans om meer over deze spionagesets aan de weet te komen voorgoed verkeken.

Z.O. 47/01

In juni van dit jaar ben ik bezig met het schrijven van een historisch artikel over de DR-42, een draagbare militaire radio van voor de oorlog. In de hoop meer informatie over deze set te vinden breng ik op een vrije donderdagmiddag een bezoek aan het

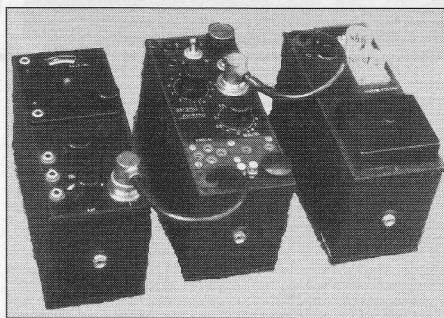
Museum van de Verbindingsdienst van de Landmacht in Ede. De collectie van dit museum is een paar jaar geleden aanmerkelijk uitgebreid maar tot op heden had ik nog geen kans gezien om het nieuw ingerichte museum te bezoeken. Mijn mond valt werkelijk open van verbazing als ik in een van de vitrinekasten een setje zie dat ik onmiddellijk herken als identiek aan de apparatuur die destijds in Utrecht werd gevonden.

Bij de set staat een bordje met het typenummer Z.O. 47/01. De heer Camping, de conservator van het museum, kan helaas geen nadere toelichting bij het apparaat geven. "Een paar jaar geleden werd dit ding, samen met wat andere spionagesets, hier gebracht door een officier die het speciaal voor het museum had gered van vernietiging. Dit apparaat en enkele van de andere spionagesets die hier staan uitgesteld zijn afkomstig van de landmacht, maar waarvoor ze werden gebruikt... Ik heb geen idee". Gelukkig bleek het museum ook te beschikken over twee handboekjes die bij de Z.O. 47 horen. Een dun boekje van slechts zeven bladzijden met bruin kaft is een beknopt bedieningsvoorschrift. Het dikkere boekje (63 blz.) met zwart kaft is een handleiding, compleet met schema's en technische beschrijving. Meteen na thuiskomst werd het -al die tijd zorgvuldig bewaarde- dossier dat ik had gemaakt van de in Utrecht gevonden set erbij gehaald. Een spannende avond waarin ik mijn 'oude dossier' vergeleek met de nieuwe informatie uit het museum volgde.

Techniek

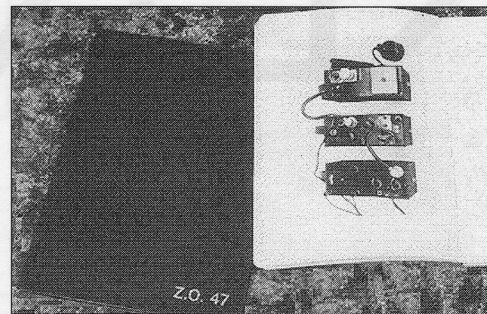
Het typenummer Z.O. 47 staat waarschijnlijk voor Zender Ontvanger 1947, waarbij 1947 het jaartal van ontwerp c.q. het jaar is waarin de opdracht is gegeven aan Philips voor de productie van het apparaat. Bij de beide boekjes die dhr. Camping liet zien viel het me op dat op het dunne bruine boekje het typenummer Z.O. 47 staat en dat het er veel ouderwets (lettertype en stijl van illustraties) uitziet dan het zwarte boekje waarin op de eerste bladzijde als typenummer staat Z.O.47/01. Nu komt bij Philips apparatuur uit de jaren vijftig vaak voor dat een typenummer gevolgd wordt door een '1' en een nummer. Deze typenummeraanwijzing geeft dan aan dat het apparaat komt uit een nieuwe productieserie en technisch is aangepast -gemodificeerd- ten opzichte van het oorspronkelijke ontwerp.

Nader onderzoek leert me dat dit ook hier het geval is. De Z.O. 47/01 in het Verbindingsmuseum is duidelijk een 'modernere' -verbeterde- versie van het apparaat dat destijds in Utrecht werd gevonden. Het artikel in RAM 136 geeft een nauwkeurige beschrijving van de in Utrecht gevonden set en die is, zoals nu blijkt, vrijwel correct. Het is niet zinvol om de beschrijving van de zender-, ontvanger- en voedingsunit hier te herhalen en ik zal dan ook volstaan met het aanduiden van de opmerkelijkste verschillen tussen de beide

De set stamt waarschijnlijk uit 1947.

productiemodellen. De uiterlijke verschillen tussen het oude Z.O. 47 gevonden in Utrecht en het nieuwere Z.O. 47/01-model in het museum zijn gering. Bij het oude model zijn de opschriften bij de bedieningsknoppen aangebracht met oranje-kleurige verf terwijl dit bij het nieuwere model is gedaan met witte verf. Verder heeft het oude model rechte pluggen aan de kabeltjes die de drie units met elkaar verbinden terwijl het nieuwere model haakse pluggen heeft. Van binnen zijn de verschillen tussen de beide productieseries duidelijker te zien. De buizen uit de Philips Rimlock serie 41 in het oude model zijn in het nieuwe model vervangen door de overeenkomstige buistypen uit de 42 serie. De zender-eindbuis is ook bij het nieuwe model echter nog steeds de sleutelbuis EBL 21. Opvallend is ook het gebruik van professionele, hoge kwaliteit componenten (weerstand en condensatoren) in de Z.O. 47/01 terwijl in het oude model Z.O. 47 de standaard 'huis, tuin en keuken'-onderdelen zijn verwerkt zoals die ook werden gebruikt in de huiskamerradio's van Philips aan het eind van de jaren veertig. In de zender valt nog op dat de bevestiging van het neon lampje aanmerkelijk is verbeterd. In de voedingsunit is de gelijkrichtbuis AZ 41 bij het nieuwere model vervangen door een halfgeleider (Seleen) brugcel. Tech-

Het boek van ZO47.

nisch gezien kent de in Utrecht gevonden spionageset nu geen 'geheimen' meer. Rest nog de prangende vraag: Door wie en waarvoor werden deze sets gebruikt?

Organisatie 'O'

Een bevriende beroepsmilitair is 'hier en daar' eens navraag gaan doen en zo kon, tot op zekere hoogte, ook een antwoord worden gevonden op de herkomst van de apparatuur. De belangrijkste bron hiervoor bleek het boek 'Met de blik naar het Oosten' geschreven door J. Hoffenaar en B. Schoemaker van de sectie militaire geschiedenis van de landmacht. Dit boek is de officiële geschiedschrijving van de landmacht ten tijde van de Koude Oorlog. Tijdens de Tweede Wereldoorlog had de Nederlandse regering in ballingschap in London, naar Engels voorbeeld, een eigen geheime inlichtingendienst geformeerd en, onafhankelijk daarvan, de BBO -Bureau Bijzondere Opdrachten- die tot taak had in bezet Nederland sabotage-acties van het verzet te initiëren en te begeleiden. In 1945 wilde de regering beter voorbereid zijn op een eventuele toekomstige bezetting van ons land door een vijandige mogendheid dan destijds in 1939 en al snel werd begonnen met het opzetten van een zogeheten 'stay behind' organisatie. Vanaf 1949 werd deze uiterst geheime organisatie aangeduid als de 'dienst I' (Inlichtingen). Bij een eventuele nieuwe bezetting van Nederland door vijandige troepen (Russen) was het de taak van de geheime agenten van de dienst I informatie te verzamelen over de bezetter en deze door te geven aan de Nederlandse regering in ballingschap. Behalve de dienst 'I' werd geheel onafhankelijk daarvan ook een dienst 'O' (Operaties) opgezet. De dienst 'O' zou tijdens een eventuele nieuwe bezetting als stay behind organisatie behalve psychologische oorlogvoering, zoals het opzetten van een illegale pers en het verspreiden van misleidende informatie, ook belast zijn

met het uitvoeren van speciale opdrachten zoals sabotage en liquidatie-acties. Om de dienst 'O' optimaal te kunnen laten functioneren zijn onder meer wapens, springstoffen en communicatie-apparatuur nodig. Deze materialen zouden als Nederland weer bezet zou zijn, moeilijk verkrijgbaar zijn. Om te voorkomen dat de dienst 'O' in dat geval -zoals de BBO in de oorlog- afhankelijk zou zijn van droppings uit vliegtuigen werd een plan gemaakt om verspreid over het land geheime wapen/munitie opslagplaatsen aan te leggen.

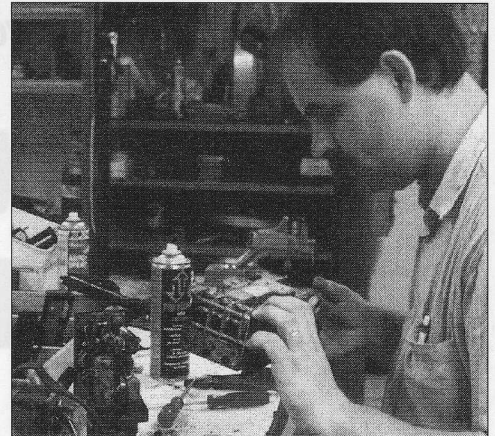
Vernietigd

De handvuurwapens (FN pistolen met Chinese opschriften), de handgranaten, het (speciaal voor het uitvoeren van liquidaties ontworpen) Welrod pistool en de communicatie-apparatuur compleet met codeer- en decodeerboeken die in 1992 in de Utrechtse Parkstraat werden gevonden zijn vrijwel zeker een dergelijk geheim depot uit de beginjaren van de dienst 'O'. Alle in Utrecht gevonden materialen passen bij de taakstelling van deze dienst en de manier waarop ze verstopt waren en de ordentelijke verpakking doen sterk aan een legerorganisatie denken. Waarschijnlijk was de bergplaats zo geheim dat men die in de eerste helft van de jaren vijftig al is 'vergeten'. Hoe is anders te verklaren dat het depot nooit 'up to date' is gehouden. Bijvoorbeeld is het oude model radio-apparatuur nimmer vervangen door de modernere typen die na de Z.O. 47 bij de dienst 'O' werden gebruikt.

In de jaren tachtig en negentig hebben in de landelijk pers regelmatig berichten gestaan over vondsten van geheime wapenen en munitie-opslagplaatsen. Vaak werden deze geheime depots gevonden in de bossen. Hierbij werd in de pers altijd de -NATO- organisatie GLADIO genoemd. Het is mij niet duidelijk geworden hoe GLADIO en de diensten 'I' en 'O' met elkaar verweven zijn. Bij verdere naspeuringen werd het me echter al wel snel duidelijk dat de dossiers over deze stay behind organisaties nog steeds zijn geclassificeerd 'GEHEIM' zodat het nog wel jaren zal duren voor inzage verkregen kan worden. Door het uiteenvallen van het Oostblok was er niet langer sprake van een dreigende vijandelijke bezetting van Nederland. In 1993 besloot de Nederlandse overheid dan ook de diensten 'I'

en 'O' op te heffen. De organisaties werden ontmanteld en de radiocommunicatie-apparatuur werd vernietigd door verbranden in de Hoogovens. Gelukkig is dankzij het optreden van een officier met een oog voor historie van bijna elk type 'geheime radio' dat in de periode 1948 - 1993 is gebruikt door de dienst 'O' een exemplaar bewaard gebleven. De 'lijn' begint met de door Philips/NSF gefabriceerde Z.O. 47. Deze werd, waarschijnlijk al in de jaren vijftig, vervangen door apparatuur van Amerikaanse origine. De RT-3/GRC-109 en later de kleinere RT-6, een gemodificeerde versie van de RS-6. Deze Amerikaanse apparatuur paste logistiek ook beter in de NATO-organisatie. In de jaren zestig en zeventig was de FFS-7 in gebruik, een apparaat van Duitse herkomst. In de jaren tachtig tot de opheffing van de dienst in 1993 werd de DZO-81 (Data Zender Ontvanger (19)81) gebruikt.

Alle hierboven genoemde apparatuur, alsmede enkele Britse spionage zendontvangers zoals de A Mk-III uit de Tweede Wereldoor-

Aan de slag!

log, zijn te bezichtigen in het museum van de verbindingdienst van de landmacht. Het museum is gevestigd in de Elias Beekman-kazerne te Ede. Het museum is alleen geopend voor het publiek op donderdagmiddag (14.00 - 17.00 uur) en donderdagavond (19.00 - 21.00 uur). Neem bij een bezoek aan het museum wel een geldig legitimatiebewijs (paspoort of rijbewijs) mee, want legitimatie aan de poort is verplicht.

elopta presenteert: nieuw(s) van Optoelectronics:

Micro DTMF decoder
 • Dit apparaat (in buzzer-look) decodeert automatisch DTMF-signalen (telefoon-toontjes) en slaat deze op in het geheugen
 • 12 karakter LCD-display
 • 2000 karakters geheugen-opslag • ingebouwde microfoon en Line audio input jack voor directe aansluiting op tape-recorder, ontvanger, scanner etc.
 • werkt 200 uur op één Penlite

NIEUW 299,-

Ook leverbaar een Micro Counter in 'Buzzer-Look' 349,-

R11 Test Receiver/nearfield ontvanger
 • doorzoekt het frequentiegebied van 30 Mhz tot 2 Ghz in minder dan één! seconde, geeft een gevonden signaal direct weer via de ingebouwde luidspreker en via een LED is te zien in welke band het signaal valt • Hold-functie • Skip-functie tot 1000 freq. • kan worden aangesloten op de Optoelectronics Scout voor directe frequentie uitlezing

NIEUW 1279,-

a.r.s. elopta b.v.

• Prins Hendrikkade 153, 1011 AW Amsterdam • tel.: (020) 6251922, fax: (020) 6264219
 • email: Info@elopta.nl • Internet: HTTP://www.elopta.nl